

ХУДОЖНІЙ І ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ТЕКСТИ ЯК ЗАСОБИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Оксана Баранівська

Ягеллонський університет (Краків)

Streszczenie. Artykuł został poświęcony zagadnieniom dydaktycznym – roli tekstów literackich i publicystycznych w nauczaniu języka ukraińskiego jako obcego. Metoda ta zdaje się być jedną z najbardziej skutecznych, jeśli chodzi o opanowanie kompetencji lingwistycznej, która umożliwia komunikację językową i jednocześnie pozwala poznać i zrozumieć kulturę i realia państwa oraz narodu, którego języka uczą się studenci. Teksty literackie i publicystyczne rozwijają umiejętności gramatyczne, ortograficzne, stylistyczne i leksykalne (w artykule zaproponowano szereg ćwiczeń), również poszerzają horyzonty poznawcze uczących się.

Słowa kluczowe: język ukraiński jako obcy, dydaktyka, rola tekstu w nauczaniu języka

Вивчення і навчання іноземної мови (в нашому випадку української) у ВНЗ пов'язане не тільки з власне граматичними чи фонетичними аспектами, але й пізнанням літератури, політики і культури України, завдяки чому збагачується словниковий запас, шліфуються граматичні і орфоепічні норми, вправляється орфографія і поширюються культурно-літературні горизонти. У цьому неабияку роль відіграють художня література і публіцистика.

Знання лектора, викладача про іноземну мову, про її літературу, суспільно-політичні реалії і культуру в процесі навчання є важливе тому, щоб на кожному етапі навчання можна було визначити, чому потрібно вчити, як має виглядати градація матеріалу¹.

Коли мова йде про художні і публіцистичні тексти, що є одним із засобів навчання і вивчення мови як іноземної, то хотілось би звернути на це особливу увагу. І той, і той вид тексту є корисним у вивченні мови. Проте художній текст повинен бути оригінальним, а не перекладним, оскільки останній не передає справжньої барви мови. Це не означає, що адаптованих текстів ми не повинні використовувати узагалі, однак на заняттях з мови більш корисними будуть оригінальні, адже вони містять,

¹ Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny, pod red. W. Miodunki, Kraków 1992, s. 15.

наприклад, фразеологізми, жаргони, елементи розмовної лексики, що так важливо при формуванні лексичного багатства студентів. З другого боку, акцентування на розмовних елементах, характерних для художнього стилю, інколи може негативно впливати на засвоєння мовних норм, передовсім на тому етапі, коли знання студента відповідають початковому і середньому (першій фазі) рівням. Адже вивчення мови повинно ґрунтуватися на кодифікованих нормах, від яких можна поступово переходити до розмовних елементів. Художня література, незалежно від того, яку епоху і який жанр репрезентує, одночасно охоплює лексику з різних тематичних груп, що, своєю чергою, не завжди відповідає меті і темі заняття. Це насамперед стосується початкового рівня, коли словниковий запас студента ще недостатній для того, аби повністю зрозуміти весь текст (наприклад «Зачарована Десна» О. Довженка насичена демінутивними і пейоративними утвореннями. Тому ознайомлювати з таким твором можна лише після того, коли хоча частково подано відповідний теоретичний матеріал, зокрема експресивну лексику).

Незалежно від рівня опанування мови студентами, кожне теоретично-практичне заняття (передовсім лексичне) повинен супроводжувати текст – художній або публіцистичний. Перший з них може послугувати для низки таких вправ:

- 1) на початковому рівні (не відкидаємо можливості використання художніх текстів на заняттях з української мови): читання (інтонація і наголос); ставлення (формулювання) запитань; розширення словникового запасу (синонімічні ряди і антонімічні пари); граматики (наприклад, заміна іменників на займенники, утворення дієслівних форм від поданих тощо);
- 2) на середньому рівні: граматичні і лексичні аспекти;
- 3) на рівні вільного володіння: стилістика і лексика (розмовна, галузева).

Кожен із цих рівнів вимагає відповідного добору художніх і публіцистичних текстів, однак викладач повинен подбати про те, аби лексика і стилістика цих текстів відповідали рівню володіння мовою.

Узагалі, якщо йдеться про матеріали (представлення текстів (фрагментів)) у підручниках, що слугували б формуванню і збагаченню знань (у широкому розумінні), то варто запозичити досвід у польських учених, які поділяють ці посібники на три категорії. До першої групи належать ті тексти, що спеціально скеровані до іноземців, до другої – матеріали для іноземців із вибором раніше друкованих текстів, але призначених для поляків, і до третьої – публікації для польських читачів, які (публікації. – О. Б.) можуть слугувати додатковою допомогою на

заняттях для іноземців². Проте при укладанні таких підручників теж виникає ряд проблем, адже не завжди тематика потрібного тексту збігатиметься з відповідними граматичними аспектами. Тому на сьогодні, зважаючи на відсутність названих типів підручників на заняттях з української мови, дуже часто використовуємо Інтернет-видання (особливо, якщо йдеться про третю групу / категорію довідкових матеріалів). Загалом оминання в процесі навчання іноземної мови елементів культури, політики, суспільно-політичних реалій, що найчастіше представлені в публіцистиці, може негативно віддзеркалитися на комунікації і, як зазначають польські дослідниці А. Бужинська і Й. Добеш, викликати т.зв. культурний шок³. Тому потрібно поступово вводити мовний матеріал (лексику) ще на початковому рівні, спочатку навіть можна використовувати іноземну (польську) мову як мову-посередницю, але крок за кроком переходити на українську.

Лексику, граматику і стилістику іноземної мови найкраще і найефективніше вивчати комплексно, і це не залежить від рівня оволодіння мовою. Останній слід враховувати тільки при виборі текстів. У дидактиці всі тексти прийнято поділяти на дві групи: примарні і секундарні. Перші з них – це оригінальні, автентичні, використання яких не призначене для дидактичних цілей⁴, другі – це адаптовані тексти, що спеціально опрацьовані для підручників з іноземних мов. Проте секундарні тексти є штучними і створені зі спеціальною дидактичною метою⁵. Найчастіше на другий тип текстів натрапляємо в підручниках, які призначені для початкового і середнього рівнів. На нашу думку, його слід використовувати тільки на початковому етапі вивчення мови, коли потрібно ознайомити студентів з основними граматичними засадами і найпоширенішою лексикою, що вживається на щодень. Зазначимо, що на цьому етапі навіть не бажано віддавати перевагу оригінальним текстам, оскільки вони характеризуються занадто складною граматичною структурою і лексикою.

Перший тип текстів – примарні тексти – містить універсальний мовний матеріал, багатий на граматичні, стилістичні, лексичні (синонімічні, фразеологічні, діалектні), орфографічні засоби. Тематично ці тексти теж різні. І художня література (різні жанри і епохи), і публіцистика (газети, журнали, Інтернет-видання тощо) є найкраще «приспособлені» до реалізації завдань навчання іноземної мови, адже:

² Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego (stan obecny, programy nauczania, pomoce dydaktyczne), pod red. W. Miodunki, Kraków 2004, s. 47.

³ *Ibidem*, s. 119.

⁴ A. Kozłowski, *Metodyka nauczania języków obcych w szkolnictwie średnim i wyższym*, Piotrów Trybunalski, 1996, s. 100.

⁵ *Ibidem*, s. 100.

– художній (передовсім) і публіцистичний тексти містять оригінальний, автентичний мовний матеріал, що є необхідним засобом навчання і вивчення мови;

– характеризуються низкою суттєвих даних про культуру і реалії;

– художній текст (написаний мовою, якої навчаємось) створює можливості для різних порівнянь з літературою свого народу, а це, своєю чергою, сприяє виникненню комунікативної ситуації;

– художні тексти багаті на фразеологізми, жаргонізми, епітети, прислів'я і приказки, запам'ятовування яких можливе тільки завдяки роботі з текстом;

– як художній текст, так і публіцистичний містять нову лексику, нові структури. Як відомо, нові слова краще запам'ятовуються саме в контексті, тому вивчення мови найкраще спроектувати на текст;

– публіцистичні тексти (преса) є актуальні, періодичні, універсальні і автентичні, а також мають невеликий обсяг і багаті на зміст, що теж є суттєвим у вивченні і навчанні іноземної мови⁶.

Актуальність у дидактиці публіцистичних текстів є важлива з двох причин: 1) завжди свіжа інформація, а це зацікавлює студентів більше, аніж інформація кількарічної давності; 2) мовою (лексикою) публіцистики послуговується широке коло носіїв мови. Універсальність полягає в тому, що кожен зі студентів може знайти для себе цікавий текст, адже у пресі порушуються не тільки економічні чи суспільно-політичні проблеми, але й культурні, наукові тощо. Кожна з цих сфер ще розгалужується на дрібніші царини. Таким чином, публіцистичні тексти створюють підґрунтя як для усних, так і для письмових завдань – на всіх рівнях. Перевага публіцистичних текстів над художніми в тому, що обсяг перших дає змогу опрацювати такий текст протягом одного заняття, натомість із художніх – тільки короткі, тобто оповідання і новели, а також поезії.

Кожен текст повинен супроводжуватись завданнями. Тематика – різна, залежно від програми кожного курсу, хоча теми можуть повторюватися; приміром, тему «Україна» (опис плюс історія) можна впроваджувати на всіх трьох рівнях. На початковому, наприклад, потрібно подати сам опис (загальну характеристику) і деякі історичні моменти (всю історію не варто, адже студенти ВНЗ слухають курс історії України, щоправда, не завжди українською мовою), тобто варто використати публіцистичний і науково-популярний стилі. На старших курсах цю тему можна доповнити фрагментами з художньої літератури. Пропонована тема може послугувати точкою відліку для інших тем – культури (музики, театру, живопису, української культури в Польщі тощо), політики (внутрішньої і зовнішньої, міжнародних відносин), економіки, науки. Кожен опрацьований текст, незалежно від того, художній він чи публіцистичний, може стати хорошим підґрунтям для ряду письмових і

⁶ *Ibidem*, s. 102.

усних завдань, що дасть змогу викладачеві перевірити як граматично-орфографічні, так і лексичні і фонетичні навички студентів.

Викладач може, наприклад, варіювати із завданнями. Якщо студент-першокурсник ще описує Україну простими реченнями, то для студента 4 чи 5 курсу завдання можна ускладнити: прочитаний текст (опис певного регіону України – за матеріалами художнього тексту) переробити, тобто художній стиль перетворити на публіцистичний. Завдання варто поступово ускладнювати – не тільки лексично, а й стилістично, зокрема, про певну історичну епоху, видатну особистість чи героя художнього твору (або статті) написати у запропонованому викладачем (або вибраному студентами) стилі, наприклад публіцистичному або художньому. До завдань такого типу студентів можна привчати (радіше ознайомлювати з особливостями художнього і публіцистичного стилів) від самого початку: чим більше викладач акцентуватиме на таких текстах, тим краще засвоюватимуться норми кожного зі стилів, адже студенти весь час опрацюватимуть їх.

Якщо студенти працюють над публіцистикою, зокрема пресою, то варто звернути увагу на оголошення, тексти реклам, інтерв'ю (форма запитань і відповідей), рецензії, репортажі, короткі біографії, куточок гумору (анекдоти), коментарі тощо. Можна запропонувати подібні завдання, навіть творчого характеру. Наприклад, коментарі до прочитаної статті, репортаж на основі короткої інформації про останні події у світі (вміщеної під рубрикою «Новини») та ін. Інші лексичні завдання – це укладання синонімічних рядів чи антонімічних пар, опрацювання запозичень.

Публіцистичні тексти створюють можливості і для перекладу. Тут ми не братимемо до уваги переклад художніх текстів, оскільки для цього треба, по-перше, мати талант (а в групі, наприклад, з 10–15 осіб таких може бути 2–3), по-друге, – потрібна відповідна підготовка (наприклад, спецкурси з перекладознавства, з практичного перекладу). Натомість переклад публіцистичних текстів є відмінною вправою для закріплення практичних знань з мови, вправою, яка дає змогу перевірити граматичну, стилістичну, орфографічну компетенцію студента, його лексичне багатство і культуру мови, а також вміння написати, тобто донести до читача чи слухача текст. Перекладати варто і рідною мовою, і іноземною.

Хочемо зупинити нашу увагу на дидактичних матеріалах, наприклад, на підручниках з української мови для польських студентів. Тут і надалі залишаються актуальними теми про Шевченка і козаків, Київську Русь і Богдана Хмельницького, Київ і Львів. Це і фрагменти з художньої літератури, і з публіцистичного стилю, а також із науково-популярного. Зрозуміло, що ми не можемо викидати це, але варто збагатити культурну тематику, додати щось оригінальне, нове для того, щоб промувати її серед

іноземців. Так, ми не маємо надто багато підручників з української мови, якими можуть послуговуватися поляки, але навіть ті, що є, потрібно оновити тематично, а також використовувати на заняттях публіцистику. Наприклад, починаючи від середнього рівня, можна вводити тексти про молодіжну культуру. Це більше зацікавлюватиме студентів, аніж традиційні тексти про відомі постаті, тексти, що повторюються споконвіків.

Ще один аспект, на який хочемо звернути увагу, стосується того, які тексти бажано було б умістити в підручниках з української мови для початківців. Уважаємо, що, по-перше, для кращого і ефективнішого ознайомлення з лексикою і її засвоєння варто було б запропонувати сучасну лексику або ж лексику активного складу, а не пасивного (історизми, архаїзми), лексику, якою послуговуються українці на щодень. Також можна було б у кінці підручника умістити список тем, які студенти розглядатимуть протягом року чи двох. І обов'язково торкнутися сучасності. По-друге, історичну тематику варто переплітати із сьогоденням, із текстами про сучасне життя (культурні, суспільно-політичні події). І, мабуть, бажано, щоб останні випереджали історичні (з огляду на розуміння і засвоєння лексики). Прикро констатувати, що жоден із підручників⁷, призначених для вивчення української мови як іноземної (для поляків), майже не містить текстів про сучасну культуру, спорт, найцікавіші і найважливіші події XX століття тощо.

Річ очевидна, що вивчення і навчання мови не може базуватися тільки на публіцистичних і художніх текстах, також не слід зосереджувати свою увагу лише на підручниках, зокрема на текстах, які містить кожен з них. Така методика може бути небезпечною як для студента, так і для викладача (перший не навчиться мови, тому що другий не навчить). Відтак для поглиблення знань потрібно використовувати друковані та електронні ЗМІ (які, на відміну від підручників, завжди подаватимуть актуальну інформацію, часто навіть цікавішу), а також художню літературу різних епох і жанрів. Це створить поле для різних вправ – усних і письмових – і сприятиме бажанню вивчати мову, бо ніщо так не знеохочує студентів / учнів на парах / уроках з іноземної мови, як нудні заняття. І про те, аби до цього не призвести, повинен подбати насамперед викладач.

Підсумовуючи, хочемо висловити сподівання, що українська художня література і публіцистика, яка розкриває реалії суспільства і держави, щораз більше цікавитимуть іноземців, а міцною підвалиною для цього пізнання стане ґрунтовне вивчення ними української мови.

⁷ I. Huk, M. Kawecka, *Вивчаємо українську мову (Podręcznik do nauki języka ukraińskiego dla początkujących)*, Lublin 1994; I. Huk, Ł. Szost, *Вивчаємо українську мову (Podręcznik do nauki języka ukraińskiego dla zaawansowanych)*, Warszawa 1997.

FICTION AND NON-FICTION TEXTS IN TEACHING UKRAINIAN
AS A FOREIGN LANGUAGE

Summary. The article is concerned with didactic issues – the role of fiction and non-fiction texts in teaching Ukrainian as a foreign language. The method appears to be one of the most efficient as regards the acquisition of linguistic competence, which stimulates linguistic communication and, at the same time, allows to learn and understand the culture and social reality of the country and nation whose language is being acquired by students. Fiction and non-fiction texts develop grammatical, orthographical, stylistic and lexical skills (the article suggests a range of exercises), as well as help learners to broaden their minds.

Key words: Ukrainian as a foreign language, didactics, role of texts in language teaching